

O‘QUVCHILARDA KOMMUNIKATIV KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xalilova Sevaraxon Xayrullo qizi

Toshkent viloyati Zangiota tumani 36-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarda kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirishning psixologik asoslari tahlil qilinadi. Muloqot jarayonining shaxs rivojlanishidagi o‘rni, kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari hamda o‘quvchilarda samarali muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar yoritiladi. Shuningdek, tinglash madaniyati, fikrni aniq ifodalash, empatiya, hamkorlik va nizolarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalarini shakllantirishning usul va vositalari ko‘rib chiqiladi. Maktab psixologining kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi o‘rni hamda psixologik treninglarning ahamiyati ilmiy-amaliy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: muloqot, kommunikativ kompetensiya, psixologik rivojlanish, empatiya, tinglash madaniyati, hamkorlik, ijtimoiy munosabatlar, maktab psixologi, o‘quvchi, psixologik trening, nizolarni hal etish, shaxs rivojlanishi, ta’lim jarayoni.

Kirish

Axborotlashuv davrida kommunikativ ko‘nikmalar shaxsning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Insonning boshqalar bilan samarali muloqot qila olishi, o‘z fikrini erkin va ravon ifodalashi, suhbatdoshini tinglay bilishi hamda jamoa bilan hamkorlikda ishlashi uning shaxsiy va kasbiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli o‘quvchilarda kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Kommunikativ ko‘nikmalar shaxsning muloqot jarayonida o‘z fikr va his-tuyg‘ularini to‘g‘ri ifodalash, boshqalarni tushunish, samarali axborot almashish va ijtimoiy munosabatlarni yo‘lga qo‘yish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu ko‘nikmalar bolalik va o‘smirlik davridan boshlab shakllanadi hamda keyingi hayot faoliyatining barcha sohalarida muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Muloqot madaniyatining yetarli darajada rivojlanmaganligi esa o‘quvchilarning jamoaga moslashishida, o‘z fikrini bayon etishida va ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatishida turli qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin.

Maktab kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun eng muhim ijtimoiy muhitlardan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilar o‘qituvchilar, tengdoshlari va boshqa shaxslar bilan muntazam muloqotda bo‘ladilar. Ana shu jarayon davomida ularda tinglash, fikr almashish, bahs-munozara olib borish, o‘z nuqtayi nazarini himoya

qilish va jamoada ishlash kabi muhim kommunikativ sifatlar shakllanadi. Shu bois maktabda tashkil etiladigan pedagogik va psixologik faoliyat kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. O'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarning shakllanishi bir qator psixologik omillar bilan bog'liq. Jumladan, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi, emotsional holati, empatiya darajasi, motivatsiyasi va ijtimoiy tajribasi muloqot samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'ziga ishongan, boshqalarning his-tuyg'ularini tushuna oladigan va ijobiy munosabatlarga intiladigan o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalar tezroq rivojlanadi. Aksincha, uyatchanlik, xavotir, o'ziga past baho berish va muloqotdan qochish kabi holatlar ushbu jarayonni murakkablashtiradi. Maktab psixologi kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. U o'quvchilarning muloqot madaniyatini o'rganadi, mavjud muammolarni aniqlaydi hamda turli treninglar, psixologik mashg'ulotlar va maslahatlar orqali ularni bartaraf etishga yordam beradi. Shuningdek, psixolog o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikda o'quvchilar uchun qulay psixologik muhit yaratishga ko'maklashadi.

Asosiy qism

Maktab davri kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish uchun eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda o'quvchilarning ijtimoiy faolligi ortadi, tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlari kengayadi hamda shaxs sifatida shakllanish jarayoni jadallashadi. Kommunikativ ko'nikmalarning shakllanishida muloqot jarayoni asosiy omil hisoblanadi. Muloqot orqali o'quvchilar atrofdagilar bilan axborot almashadi, o'z fikrlarini bayon qiladi va ijtimoiy tajriba orttiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, samarali muloqot shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi va emotsional barqarorligini mustahkamlaydi. Shu sababli maktab ta'limi jarayonida o'quvchilarni faol muloqotga jalb etish muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning muhim psixologik asoslaridan biri empatiya hisoblanadi. Empatiya insonning boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishi va ularga nisbatan hamdardlik bildirish qobiliyatidir. Empatik qobiliyat rivojlangan o'quvchilar tengdoshlari bilan tezroq til topishadi, nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilishga intiladilar va jamoada samarali faoliyat olib boradilar. Shu sababli maktab psixologlari tomonidan empatiyani rivojlantirishga qaratilgan treninglar va mashg'ulotlarni tashkil etish muhim hisoblanadi. O'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda o'ziga bo'lgan ishonch ham muhim rol o'ynaydi. O'z imkoniyatlariga ishongan o'quvchilar muloqot jarayonida faolroq ishtirok etadi, o'z fikrini erkin bayon qiladi va jamoa oldida chiqish qilishdan qo'rqmaydi. Aksincha, o'ziga past baho beradigan yoki uyatchan o'quvchilar muloqotdan chetlashishga moyil bo'ladi. Shuning uchun o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. Kommunikativ

ko'nikmalar tarkibiga tinglash madaniyati ham kiradi. Samarali muloqot nafaqat gapirish, balki suhbatdoshni diqqat bilan tinglay olishni ham talab etadi. Faol tinglash orqali inson suhbatdoshining fikrini to'liq tushunadi, unga hurmat ko'rsatadi va muloqotning samaradorligini oshiradi. O'quvchilarda tinglash madaniyatini shakllantirish ularda sabr-toqat, e'tibor va o'zaro hurmat kabi sifatlarning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida jamoaviy ishlar va interaktiv metodlardan foydalanish kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Guruhli topshiriqlar, munozaralar, rolli o'yinlar, loyihalar va treninglar o'quvchilarning fikr almashish, hamkorlik qilish va muammolarni birgalikda hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunday faoliyatlar o'quvchilarning ijtimoiy tajribasini boyitadi va ularni kelajakdagi kasbiy hamda shaxsiy hayotga tayyorlaydi. Maktab psixologining kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishdagi o'рни alohida ahamiyatga ega. Psixolog o'quvchilarning muloqot jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlaydi, ularning sabablarini tahlil qiladi va korreksion ishlarni amalga oshiradi. Psixologik treninglar, muloqot mashqlari, individual va guruhli suhbatlar orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish mumkin. Bundan tashqari, psixolog o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikda bolalarning muloqot madaniyatini shakllantirishga ko'maklashadi. Shuningdek, oiladagi psixologik muhit ham kommunikativ ko'nikmalarining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar bilan samimiy va ochiq muloqot qiladigan bolalarda fikr bildirish, tinglash va munosabat o'rnatish ko'nikmalari yaxshiroq rivojlanadi. Oilada farzand fikriga hurmat bilan qaralishi, uning his-tuyg'ularini tushunishga intilish va qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish murakkab va uzluksiz psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. Empatiya, o'ziga ishonch, tinglash madaniyati, jamoaviy faoliyat va samarali muloqot ushbu jarayonning asosiy psixologik omillari hisoblanadi. Ushbu ko'nikmalarining rivojlanishi o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati, ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida kamol topishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois maktablarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan psixologik va pedagogik ishlarni tizimli ravishda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish ularning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Muloqot madaniyatining rivojlanganligi o'quvchilarga o'z fikrini erkin ifodalash, boshqalarni tushunish, samarali hamkorlik qilish va turli ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri munosabat o'rnatish imkonini beradi. Shu bois kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ ko'nikmalarining

shakllanishida empatiya, o'ziga bo'lgan ishonch, tinglash madaniyati, emotsional barqarorlik va ijtimoiy faollik muhim psixologik omillar hisoblanadi. Ushbu sifatlarning rivojlanishi o'quvchilarning tengdoshlari, o'qituvchilari va ota-onalari bilan samarali muloqot o'rnatishiga yordam beradi hamda ularning jamoada muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda interaktiv ta'lim metodlari, guruhiy mashg'ulotlar, psixologik treninglar va jamoaviy faoliyatlarning o'rni beqiyosdir. Bunday faoliyatlar o'quvchilarda hamkorlik, mas'uliyat, o'zaro hurmat va muloqot madaniyatini shakllantiradi. Maktab psixologi esa ushbu jarayonning samarali tashkil etilishida muhim mutaxassis sifatida faol ishtirok etadi. O'quvchilarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish ularning ta'limdagi muvaffaqiyati, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun muhim omil hisoblanadi. Shu sababli ta'lim muassasalarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan psixologik-pedagogik ishlarni tizimli ravishda tashkil etish va takomillashtirib borish zarur. Bu esa har tomonlama rivojlangan, ijtimoiy faol va muloqot madaniyatiga ega shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev J.G'. **Ta'lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G'oziev E.G. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. "Maktab psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta'lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. "School Violence and Bullying: Global Status Report". – Paris, 2019.
7. UNICEF. "Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists". – New York, 2018. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.